



ЛИСТОПАД
2021



Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини

ВПЛИВ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРАВА ДИТИНИ

Публікація «Вплив наслідків пандемії COVID-19 на права дитини» готується у співпраці із Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в рамках регулярного моніторингу додержання прав дитини в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19). Публікація надає бачення ключових тенденцій та об'єктивну оцінку ризиків та викликів, які постають у сфері реалізації прав дитини в Україні з використанням статистичних даних та інших показників в частині впливу пандемії COVID-19 на вразливі категорії дітей та сімей з дітьми.

Звіт підготовлено на підставі даних Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Державної служби якості освіти України, Центру громадського здоров'я України, Державної служби статистики України тощо.

Аналіз впливу пандемії COVID-19 на додержання прав дитини викладено відповідно до Конвенції ООН про права дитини за такими ключовими напрямками: право на здоров'я та добробут; право на освіту, культуру та відпочинок; право на захист, сім'ю та альтернативний догляд; право на безпеку та чисте навколишнє середовище.

ЗАУВАЖЕННЯ. Дані за роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та окремих районів Донецької та Луганської областей.

При використанні матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

У публікації використані фото із фотобанку ЮНІСЕФ в Україні.



Публікація підготовлена та виготовлена за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Думки, висловлені в публікації, є позицією автора (авторів) і не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ.

ЗМІСТ

Резюме.....	3
Вплив наслідків пандемії COVID-19 на права дитини	5

АКРОНІМИ ТА АБРЕВІАТУРИ

- ВВП** – валовий внутрішній продукт
- ВООЗ** – Всесвітня організація охорони здоров'я
- Держстат** – Державна служба статистики України
- ЗЗСО** – заклади загальної середньої освіти
- КМУ** – Кабінет міністрів України
- Мінсоцполітики** – Міністерство соціальної політики України
- МОЗ** – Міністерство охорони здоров'я України
- Нацполіція** – Національна поліція України
- ОРДО** – окремі райони Донецької області
- ТГ** – територіальна громада
- СЖО** – складні життєві обставини
- ССД** – служба у справах дітей
- ЦСС** – центр соціальних служб
- ЦГЗУ** – Центр громадського здоров'я України
- ФОП** – фізична особа – підприємець
- ФСР** – фахівці соціальної роботи

РЕЗЮМЕ

Станом на 19.10.2021: Загалом у світі 241,1 млн людей захворіли від початку пандемії, більше 4,9 млн померли, майже 219,7 млн вилікувалися. За даними статистичного ресурсу Worldometers, за кількістю нових випадків COVID-19 Україна посіла 9 місце у світі та 4 – серед країн Європи, а за кількістю добових летальних випадків на 100 тисяч населення Україна на 3 місці у світі та на 2 – в Європі¹.

За весь час пандемії в Україні: захворіло – 2 660 273 особи; одужало – 2 337 194 особи; летальних випадків – 61 348; проведено ПЛР-тестувань – 13 642 447. Із загальної кількості захворілих зареєстровано 143 463 лабораторно підтверджених випадків інфікування дітей на COVID-19². За оперативними даними МОЗ протягом 2020 – 2021 років хворобу не подолали 39 дітей.

Від початку вакцинальної кампанії щеплено 8 065 762 людини, з них отримали одну дозу – 8 065 760 людей, повністю імунізовані та отримали дві дози – 6 573 564 людини³. За даними статистичного ресурсу Our World in Data Україна перебуває на 145 місці серед країн світу за відсотком повністю вакцинованого населення та на 42 – серед європейських країн.

Наразі вся увага прикута лише до питання вакцинації від COVID-19, проте важливо забезпечити імунізацію дітей за віком. До інфекцій, яким можна запобігти щепленнями, належать: кашлюк, дифтерія, правець, поліомієліт, кір, епідемічний паротит, краснуха, гепатит В, гемофільна інфекція, пневмококова інфекція, менінгококова інфекція, ротавірусна інфекція, вітряна віспа, гепатит А, папіломавірусна інфекція та інші.

¹ Коронавірус_інфо

² Коронавірус_інфо

³ <https://novynarnia.com/2021/10/19/v-ukrayini-zafiksuvaly-3/>



Вакцини стимулюють власну імунну систему організму до захисту людини від відповідної інфекції або хвороби. Вакцинація має на меті захистити організм від інфекції, запобігти важкому перебігу та появі ускладнень від неї. Дитина, яка не отримала щеплення проти тих чи інших інфекцій, наражається на великий ризик захворіти, особливо якщо таких дітей стає з року в рік більше.

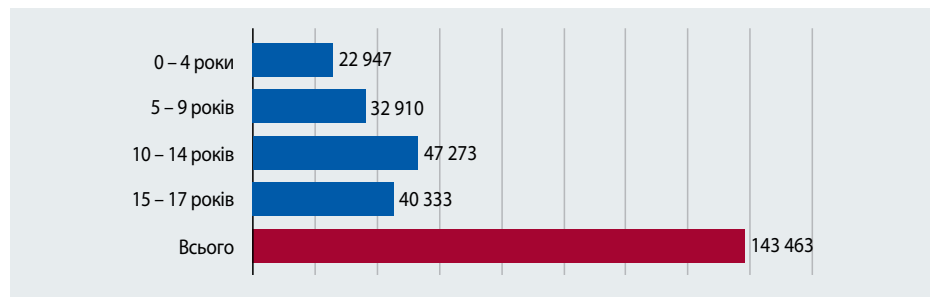
Застосування вакцин знижує вірогідність поширення відповідних інфекцій у сотні разів. На сьогоднішній день альтернатив вакцинації з метою профілактики захворювання на відповідні інфекції немає. Ризик поширення захворювань серед дітей, які не отримали щеплення, значно вищий, ніж у захищених шляхом вакцинації. Щороку завдяки щепленням у світі вдається зберегти 2,5 млн дитячих життів⁴.

⁴ <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/imunizaciya/zagalna-informaciya/йю>

ВПЛИВ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРАВА ДИТИНИ

Право на здоров'я: В Україні погіршується статистика захворюваності дітей на коронавірус (Рис. 1). Зокрема, різко збільшилась кількість випадків зараження дитячого населення штамом «Дельта». Даний штам поширюється щонайменше вдвічі швидше, а хворі частіше потребують лікування в палатах інтенсивної терапії.

Рис. 1. Віковий розподіл підтверджених випадків COVID-19 серед дитячого населення України



Джерело: оперативна інформація МОЗ

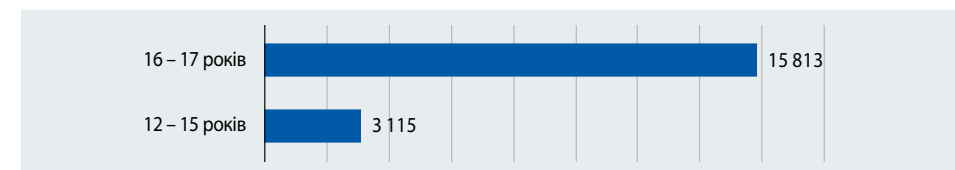
Станом на 19 жовтня 2021 року на стаціонарному лікуванні у закладах охорони здоров'я знаходилось 711 дітей хворих на COVID-19, що дорівнює 22,36% від загальної кількості виділених ліжок (3 180), та 353 дітей із підозрою на дане захворювання.

Найефективнішим способом боротьби з коронавірусною хворобою є вакцинація. Якщо говорити про дітей, то зараз в Україні наказом МОЗ від 17.07.2021 рекомендована вакцинація деяких категорій дітей віком від 12-ти років. Дослідження показали, що вакцина Pfizer є ефективною і безпечною для дітей. Це дозволить максимально



охопити населення щепленням (Рис. 2). Питання масового щеплення дітей зараз розглядається, проте відповідно до дорожньої карти Україна має на меті в першу чергу щепити принаймні 50 відсотків дорослого населення.

Рис. 2. Кількість проведених дітям щеплень станом на 19.10.2021



Джерело: оперативна інформація МОЗ

В умовах протиепідемічних обмежень протягом 2020 – 2021 років відбувається зниження показників планової вакцинації дітей, що є вкрай небезпечною тенденцією і може призвести до масового порушення права дитини на життя та здоров'я. У вересні поточного року в Україні зафіксували та підтвердили випадок поліомієліту, який був зафіксований у 1,5 річної дитини з Рівненської області. Батьки свідомо

відмовились від щеплень, передбачених медичними стандартами, через релігійні переконання. Захворіти на поліомієліт може кожна невакцинована дитина і дорослий, але найбільш сприйнятливий до вірусу поліомієліту діти віком до п'яти років. Тому перше щеплення діти отримують у перші місяці життя. Наразі в області вже працює команда епідеміологів та вірусологів Національного Центру громадського здоров'я МОЗ України, обласного Центру контролю та профілактики хвороб МОЗ України. Вони здійснюють першочергові роботи з реагування на епідагрозу: пошук контактних осіб, збір та аналізи їхніх біоматеріалів, детальне вивчення обставин справи тощо.

Не зважаючи на те, що в Україні є достатня кількість ефективних вакцин, які закуплені за кошти державного бюджету, рівень охоплення щепленнями від поліомієліту (дітей до 1 року, поліо-3) в 2021 року є недостатнім. За 8 місяців щеплення отримали лише 53,0% дітей. Низькі рівні щеплення мають місце в наступних областях України: в Херсонській- 40,7%, Івано-Франківській – 42,2%, Закарпатській – 43,1%, Запорізькій – 46,2%, Харківській – 46,5%, в Одеській та Київській областях – 47,5%. У Чернівецькій та Львівській – по 48,5%, у Рівненській – 48,9%⁵. Наразі робота з вакцинації від поліомієліту потребує активізації, тому що показники за результатами III кварталу стали лише на 13,4% більшими у порівнянні з аналогічними показниками за 6 місяців поточного року.

Якщо достатня кількість людей у країні є вакцинованими (понад 95%), розповсюдження вірусу припиниться. І навпаки, якщо у країні діти залишаються невакцинованими, це може призвести до розповсюдження вірусу та нових випадків захворювання.

Ризики: Враховуючи зростання кількості дітей, які мають досить важкий перебіг хвороби у вигляді пневмонії, симптомів розладу шлунково-кишкового тракту тощо, важливо забезпечити мотивацію дорослих до вакцинації. Саме щеплення дорослих може зупинити різкий спалах захворюваності у дітей. Батькам потрібно врахувати, що хвороба може припасти на час послаблення у дитини імунітету, і тоді її симптоми будуть гіршими. Так само не варто забувати про дітей з хронічними захворюваннями, для яких COVID-19 є вкрай небезпечним.

Право на добробут: Пандемія COVID-19 і досі спричиняє структурні зрушення у різних сферах життя населення держав світу. Україна не є винятком в цій ситуації, а повільні темпи вакцинації населення погіршують прогнози щодо необхідності

введення нових карантинних обмежень. Нові обмеження, в свою чергу, можуть завдати додаткового удару економічному відновленню після різкого спаду ВВП у 2020 році.

За розрахунками Міністерства економіки ВВП України за 7 місяців 2021 року збільшився на 2,1% проти падіння на 6,1% у 2020 році. У липні майже всі основні види економічної діяльності, продемонстрували зростання. Це було спричинено в першу чергу послабленням карантинних обмежень. Водночас, говорити про «постковідне» відновлення економіки зарано. Як приклад, результати опитування, проведеного з 18 серпня по 20 вересня 2021 року Європейською Бізнес Асоціацією серед представників малого бізнесу свідчать про те, що 28% опитаних ФОПів досі не вдалося досягти докарантинного рівня доходів.

Через соціально-економічні наслідки пандемії значно посилюються ризики в сфері захисту прав дитини.

Як раніше зазначалось Уповноваженим, реформа децентралізації, яка розпочалась у 2014 році, змінила параметри багаторівневого адміністративно-територіального устрою країни. У даний час відбувається реформування соціальної галузі як на територіальному, так і на центральному рівні, що напряму впливає на стан захисту прав дитини.

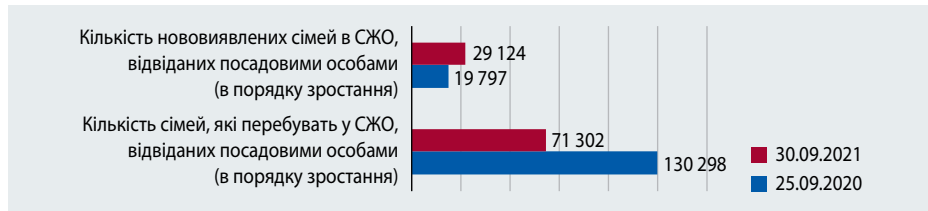
Сьогодні одним із найбільш серйозних завдань в галузі захисту прав дитини є старт діяльності її інституційного апарату в нових умовах і в новій структурі, причому від центрального до місцевого рівнів. В перехідному періоді є величезні ризики появи «сліпих зон», коли взаємодія нових структур до кінця не відпрацьована. У даний момент система взаємодії суб'єктів, яка існувала раніше, зруйнована, а нові зв'язки і алгоритми діяльності ще не сформовані. Як наслідок, наразі наявна критична ситуація з рівнем і якістю соціальних послуг. Крім того, у частині ТГ надавачі цивільно – правових та соціальних послуг взагалі не створені, в багатьох ТГ відсутні фахівці відповідного профілю.

Аналіз відвідування посадовими особами сімей, які опинились в СЖО, та відповідного обліку нововиявлених сімей протягом 3-х кварталів 2020 року та відповідного періоду 2021 року (рис. 3) продовжує свідчити про негативні та деструктивні наслідки пандемії коронавірусу для дітей та їх сімей. Оперативні дані Мінсоцполітики свідчать про те, що протягом 9 місяців 2021 року посадовими особами органів місцевого самоврядування відвідано на 45,3% менше сімей в СЖО, ніж за аналогічний період

⁵ <https://moz.gov.ua/article/news/v-ukraini-oficijno-pidtvverdili-vipadok-poliomiellitu-v-malenkoi-ditini>

минулого року. Водночас, кількість нововиявлених сімей, які потрапили в складні життєві обставини, збільшилась на 47,1% (з 19 797 сімей у 2020 році до 29 124 – у 2021 році). Зазначена ситуація підтверджує висновки про значне збільшення випадків порушення права дітей на добробут та зростання в умовах, які не сприяють їх розвитку та вихованню.

Рис. 3. Динаміка відвідування та виявлення сімей в СЖО посадовими особами



Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Ризики: пандемія коронавірусу невпинно погіршує масштаби бідності сімей і дітей. Без виваженої та сформованої державної стратегії формування стандартів роботи щодо соціальної підтримки родин та дітей на рівні ТГ, наближення соціальних послуг до їх набувачів, забезпечення ТГ достатньою кількістю профільних фахівців, галузь захисту прав дитини дедалі більше буде втрачати ознаки керованості, що значно збільшить передумови для поновлення явища масової безпритульності дітей.

Право на освіту, культуру та відпочинок: Пандемія коронавірусу COVID-19 стала справжнім викликом у забезпеченні більшості основоположних прав людини, зокрема і права на освіту. Здійснений Уповноваженим у рамках парламентського контролю моніторинг з початку запровадження карантинних обмежень засвідчив про низку проблем: неготовність системи освіти до якісного функціонування у ситуації дистанціювання з однієї сторони та необхідність забезпечення в закладах освіти безпечних умов в умовах COVID-19 з іншої.

У зв'язку з цим Уповноважений неодноразово зверталась до Уряду, Міністерства освіти та науки України, у тому числі були надані рекомендації і в Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, з метою удосконалення організації дистанційного навчання, навчання за допомогою освітніх онлайн інструментів, виділення коштів із державного бюджету на забезпечення дезінфікуючими засобами

захисту учасників освітнього процесу, проведення роз'яснювальної роботи з батьками дітей щодо організації освітнього процесу в умовах пандемії тощо.

У липні 2021 року Кабінетом Міністрів України прийнято рішення, яким у разі встановлення «жовтого» рівня епідемічної небезпеки забороняється, зокрема, відвідування закладів освіти здобувачами освіти та проведення в закладах освіти масових заходів (вистав, свят, концертів) за участю здобувачів освіти у разі відсутності у більш як 20 відсотків персоналу закладу освіти документа, що підтверджує отримання повного курсу вакцинації. Наразі, за рішенням Уряду з 23 вересня 2021 року Україна перейшла в «жовту» зону. З огляду на зазначене та при наявності такої ситуації існує ризик припинення стаціонарної роботи закладів освіти.

За оперативною інформацією місцевих органів управління освітою, станом на 7 жовтня 2021 року в країні вакциновано понад 536 тис. працівників закладів загальної середньої освіти, з них: 345,2 тис. (53,6%) отримали повний цикл вакцинації та 191 тис. (29,7 %) – неповний цикл; не вакциновані – 107,7 тис. (16,7%)”.

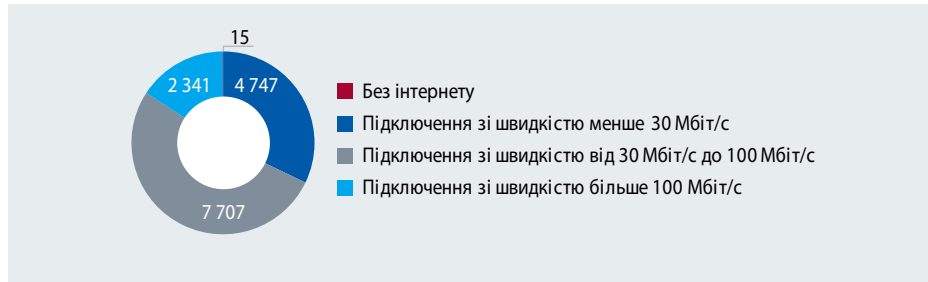
У 18 областях та м. Київ повний та неповний курс вакцинації отримали понад 80% працівників шкіл. Найбільше вакциновано працівників закладів загальної середньої освіти у Миколаївській (98,1% – повний та неповний курс), Харківській (90,9%) та Луганській (90%) областях. Показники щеплень від COVID-19 у Херсонській та Рівненській областях залишаються найнижчими, зокрема у Херсонській області вакциновано 70% (повний та неповний курс) працівників закладів загальної середньої освіти, у Рівненській – 73,9% (повний та неповний курс) працівників шкіл⁶.

З огляду на ризик масового переходу шкіл у режим дистанційного навчання, важливим є забезпечення усіх учасників навчального процесу інтернетом та технічними засобами.

На запит Уповноваженого МОН поінформувало, що до швидкісного Інтернету мали доступ 15% (2 341) закладів загальної середньої освіти від загальної їх чисельності (14 810), доступ із середньою швидкістю – 52% (7 707), доступ із низькою швидкістю – 32% (4 747) закладів. Не мають доступу до Інтернету – 0,10% (15) закладів (Закарпатська область – 14, Хмельницька область – 1) (Рис. 4). У той же час на 1 персональний комп'ютер кількість вчителів становить 1,814024, а кількість учнів – 18,48666 (405 340 вчителів, а кількість учнів складає 4 130 808).

⁶ <https://mon.gov.ua/ua/news/vakcinaciya-sered-osvityan-mon-postijno-onovlyuye-statistiku-sheplen>

Рис. 4. Інформація щодо підключення закладів загальної середньої освіти до мережі Інтернет



Джерело: оперативна інформація МОН

Дані факти свідчать, що дистанційна освіта залишається недоступною для учнів шкіл, які не забезпечені доступом до швидкісного Інтернету та необхідним технічним обладнанням для проведення навчання онлайн. Результати дослідження Київського міжнародного інституту соціології свідчать про те, що 51% опитаних соціологами в Україні учнів (дослідники опитали 1022 школярі з усіх контрольованих Україною регіонів) оцінює дистанційне навчання, до якого вдавалися через карантин, негативно. Постійний доступ до інтернету мали 81% опитаних школярів, 19% дітей не мали доступу до дистанційного навчання, хоча право на освіту гарантовано ст. 53 Конституції України.

На час карантину важливою складовою санітарної безпеки учасників освітнього процесу в закладах освіти є забезпечення їх засобами захисту, необхідними для організації протиепідемічних заходів. Утім, якщо у 2021 році з державного бюджету на заходи, спрямовані на боротьбу з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками під час навчального процесу у закладах загальної середньої освіти було виділено 1 000 000,0 тис. грн, то проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» кошти на зазначені заходи не передбачені.

Зважаючи на те, що пандемія COVID-19 продовжується в усьому світі, виділення коштів з держбюджету на підтримку закладів загальної середньої освіти в умовах пандемії є необхідним для забезпечення права здобувачів освіти на охорону здоров'я та освіту. З метою виправлення ситуації Уповноваженим до Верховної Ради направлено відповідні зауваження.

Ризики: Послідовність та ефективність політики подолання наслідків пандемії у сфері освіти напряму залежатиме від того, наскільки якісну та широку методичну, наукову та фінансову підтримку буде надано місцевій владі та закладам освіти. Без заходів на національному рівні для боротьби з наслідками пандемії наявна освітня нерівність лише поглибитися, а якість освіти погіршиться.

Право на захист, сім'ю та альтернативний догляд: Сімейне середовище, для якого характерною є бідність або обмежені ресурси, у повному обсязі страждає від заходів, що застосовуються для запобігання розповсюдженню пандемії COVID-19. Карантинні обмеження призводять до зниження доходу родини, в тому числі внаслідок втрати місця роботи, закриття шкіл, втрати доступу до соціальних послуг, що в свою чергу може призвести до соціальної ізоляції та голоду.

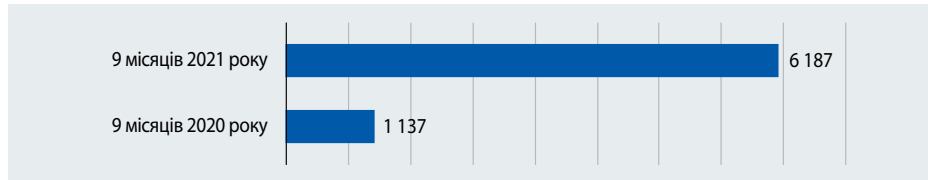
В умовах підвищеного стресу збільшується ймовірність випадків домашнього насильства на тлі сімейних конфліктів. Цей висновок підтверджується даними про кількість зафіксованих звернень щодо домашнього насильства протягом 9 місяців 2021 року у порівнянні з аналогічним періодом попереднього 2020 року. (Рис. 5). Кількісні показники різко зросли з 142,3 тис. протягом 9 місяців 2020 року до 239,9 тис за аналогічний період 2021 року. Підвищення дорівнює 68,6%.

Рис. 5. Загальна кількість зафіксованих звернень щодо домашнього насильства



Джерело: оперативна інформація Національної поліції України

Слід звернути увагу, що частка зафіксованих звернень від дітей із загальної кількості звернень щодо домашнього насильства протягом 9 місяців збільшилась в умовах пандемії COVID-19 майже в 5,5 разів: з 1 137 – у 2020 році, до 6 187 – у 2021 році (Рис. 6). Підвищення дорівнює 444,2%. Дані показники свідчать про значне посилення небезпеки для дітей, які можуть бути жертвами або свідками вчинення домашнього насильства.

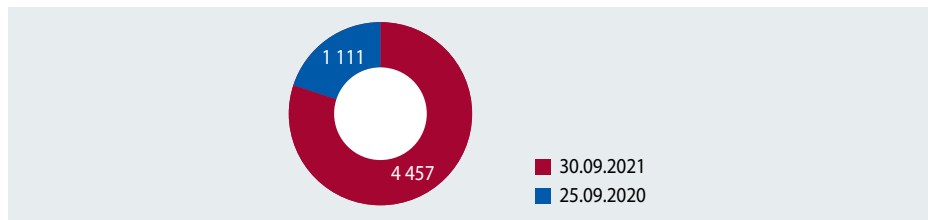
Рис. 6. Загальна кількість звернень від дітей щодо домашнього насильства

Джерело: оперативна інформація Національної поліції України

Дані тенденції несуть серйозну загрозу життю та здоров'ю кожної дитини, яка на тлі карантинних обмежень лишається в умовах соціальної ізоляції в родині, де відбувається насильство. Наслідки для дитини можуть бути непередбачувані: від психологічної та фізичної травматизації, значного збільшення кількості «дітей вулиці» тощо аж до різкого зростання показників загибелі дітей.

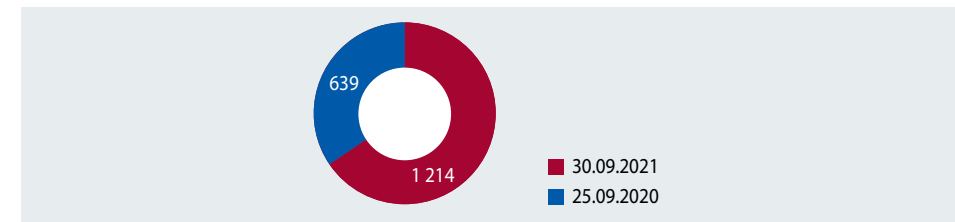
На фоні зазначених вище тенденцій та процесів, спричинених в тому числі внаслідок протиепідемічних обмежень, цілком можна було прогнозувати збільшення показників відібрання дітей від батьків у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю та кількості дітей, які залишились без батьківського піклування. Проте реальний стан справ виявився набагато гіршим прогнозів.

Оперативні дані Мінсоцполітики фіксують значне зростання (+301,2%) кількості дітей, які залишились без батьківського піклування, протягом 9 місяців поточного року у порівнянні з аналогічним періодом 2020 року (Рис. 7).

Рис. 7. Кількість дітей, які залишились без батьківського піклування (в порядку зростання)

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Кількість випадків відібрання дітей у батьків, інших законних представників у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю так само значно, на 90%, збільшилась у порівнянні з попереднім роком (Рис. 8).

Рис. 8. Кількість дітей, відібраних у батьків, інших законних представників у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Така ситуація є критичною і потребує негайного реагування з боку Мінсоцполітики, як Центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію політики в частині захисту прав дитини. Зволікання із прийняттям управлінських рішень може коштувати багатьом дітям, що проживають в соціально неспроможних родинах, життя та здоров'я.

Дане питання було детально розглянуто 22.10.2021 на засіданні Координаційної ради з питань дотримання прав дитини та сім'ї, яка створена при представникові Уповноваженого.

Ризики: Враховуючи, що зазначені вище процеси відбуваються у важкий період розбалансування роботи галузі захисту прав дитини, ситуація дедалі більше набуває дуже загрозового характеру. Наслідки некерованості галузі, відсутності глибокого та об'єктивного аналізу статистичних показників, своєчасного та професійного реагування з боку представників Мінсоцполітики в повному обсязі відчуватимуться на місцевому рівні у вигляді різкого збільшення кількості безпритульних дітей, дітей, які зазнали насильства, експлуатації, стали жертвами/учасниками злочинів або загинули.

Висновки за результатами аналізу будуть направлені до профільних міністерств і відомств для вжиття необхідних заходів.



ЛИСТОПАД
2021

ВПЛИВ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРАВА ДИТИНИ



Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини